

Berichten

Buitenland

Voor de Nederlandse agribusiness, jaargang 39, nummer 5, mei 2013

Noorwegen: blue economy

Colofon

Berichten Buitenland is bestemd voor het Nederlandse agrarische bedrijfsleven en is een uitgave van de directie Europees Landbouwbeleid en Voedselzekerheid van het ministerie Economische Zaken, Landbouw & Innovatie. Het doel is informatieverstrekking over relevante ontwikkelingen op agrarisch handelsgebied, buitenlandse markten, handelsbemiddeling enzovoort. De landbouwafdelingen in het buitenland dragen in sterke mate bij aan de berichtgeving in dit blad.

Er wordt gedrukt op een chloorarme papiersoort, in een inktbesparend FM-raster. Er wordt verzonden in recyclebare sealbags.

Uitgever

Ministerie van Economische Zaken

Redactieadres

Redactie Berichten Buitenland
T.a.v. Jochem Porte
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
Tel. +31 (0)70 378 44 28
E-mail j.porte@minez.nl
www: rijksoverheid.nl/berichtenbuitenland

Informatie en abonnementen

Voor informatie over artikelen of een (gratis) abonnement kunt u contact opnemen met Elma Verboom.
Tel.: +31 (0)70 378 41 62
Fax: +31 (0)70 378 61 23
E-mail: e.verboom@minez.nl

Berichten Buitenland online:

www.rijksoverheid.nl/berichtenbuitenland

Realisatie

JackieWorks/geschreven * gedrukt

Aan dit nummer werkten mee:

Frits Emmerik, Hans van der Lee, Philip den Ouden, Tamara van Riet, Jacqueline Rogers,
Frank Jan van der Valk.

Opmaak

Optima Forma bv, Voorburg

Druk

OBT bv, Den Haag
ISSN 0920 - 0975

De informatie, meningen en opinies in dit blad worden naar voren gebracht buiten verantwoordelijkheid van het Ministerie van Economische Zaken.

Het overnemen of vermenigvuldigen van artikelen uit dit blad is alleen toegestaan onder vermelding als volgt:
Berichten Buitenland, [maand/jaar], [pagina's].

Inhoudsopgave

Korte berichten	3
Economische diplomatie bewijst zijn waarde	9
Kort graag...	12
Noorwegen: blue economy	14
Uit onverwachte hoek	17
Column	19
China: analyse handelsstromen agri en food	20
Exportise	22
Naoogst	24
Grensverleggers	27
Activiteitenkalender 2013	28

Korte berichten

AMERIKA

Argentinië

Landbouwwaad Buenos Aires

Wijnexport onder druk

Door toenemende productiekosten en de overgewaardeerde Argentijnse peso, was de export van ongebottelde Argentijnse wijn in 2012 voor het eerst in tien jaar groter dan die van gebottelde wijn. Afnemende marges nopen bedrijven steeds vaker te kiezen voor bulktransport naar de bestemmingsmarkt. Ondanks de toenemende druk steeg de totale Argentijnse export van wijn tot 350 miljoen liter, ruim 50 miljoen liter meer dan het gemiddelde over de drie jaren vóór 2012. Een devaluatie van de Argentijnse peso zou de concurrentiepositie direct herstellen. Zo'n devaluatie wordt niet verwacht vóór de tussentijdse verkiezingen van oktober 2013.

HOLANDA - alegría Máxima

Ter gelegenheid van de troonswisseling zond de Argentijnse TV-zender Canal Rural een half uur durende special uit over Nederland, getiteld *Holanda: alegría Máxima*, met nadruk op de agro- en foodsector en de bilaterale handelsrelatie met Argentinië. Het programma, dat vier maal op verschillende tijdstippen is uitgezonden, is nu beschikbaar op YouTube (zoek op: Holanda: alegría Maxima).

Colombia

Hollandpaviljoen Proflora

Colombia is één van 's werelds belangrijkste bloemenproducenten. De Proflora-beurs vindt plaats van 2-4 oktober 2013 in de hoofdstad Bogotá. Ongeveer 1500 bezoekers uit 40 verschillende landen zullen de 300 stands van bloemenkwekers, distributeurs, dienstverleners en leveranciers bezoeken. De Nederlandse ambassade in Bogotá en de Transitiefaciliteit van AgentschapNL willen deelnemen met een Hollandpaviljoen. Heeft u interesse of wilt u meer informatie ontvangen? Meldt u aan door uw bedrijfsprofiel te sturen naar: tf@agentschapnl.nl.

Peru

Hollandpaviljoen Expoalimentaria

Van 15-17 oktober 2013 vindt in Lima de Expoalimentaria 2013 plaats. Dit evenement is de belangrijkste voedingsmiddelenbeurs van de regio in Zuid-Amerika. Nederland is de grootste importeur van Peruaans fruit. De beurs is interessant voor bedrijven actief in de agrarische sector en voedingsmiddelenindustrie; groente en fruit; visexport en aquacultuur; toeleverende industrie; machines, verpakkingen en dienstverlening aan / binnen de agrosector. De Nederlandse ambassade in Lima heeft de afgelopen drie jaar met veel succes deelgenomen aan deze beurs. Vorig jaar namen negen bedrijven deel in een Hollandpaviljoen. Ook dit jaar wil de ambassade een Hollandpaviljoen organiseren. Meer informatie; Carla Brokking via lim-ea@minbuza.nl.

Verenigde Staten

Landbouwwaad Washington, D.C.

Verplichte bijmenging biobrandstof

In de Verenigde Staten komt de verplichte bijmenging van biobrandstoffen onder druk. Dit vooral als gevolg van het (al dan niet vermeende) prijsverhogend effect op voedsel en veevoer van het gebruik van maïs voor de productie van eerste generatie biobrandstoffen. Recent is in het Huis van Afgevaardigden een voorstel tot wetswijziging ingediend, met als

kern maximaal 10% bijmenging met ingang van 2014, enkel nog met tweede generatie biobrandstoffen (*cellulosic ethanol*) en *biomass-based diesel*. Genoemd wetsontwerp zal naar verwachting niet gauw tot wet worden verheven. Maar er zullen wel hoorzittingen plaatsvinden, die ongetwijfeld het draagvlak voor de bijmenging zullen ondermijnen.

Huisvesting legkippen

In april is opnieuw een wetsvoorstel geïntroduceerd voor een nationale standaard voor de huisvesting van legkippen. Indien aangenomen, zou deze wet de bestaande overeenkomst tussen de Humane Society of the United States en de United Egg Producers wettigen. Onder die overeenkomst zal de Amerikaanse legkippenindustrie uiterlijk eind 2029 zijn overgegaan naar verrijkte koloniebehuizing voor legkippen. Daar hebben legkippen tweemaal zoveel ruimte, evenals nesten, stokken en krabmatten. De overeenkomst stuit nog steeds op weerstand van verschillende boerenorganisaties, die vrezen voor precedentwerking. Meer informatie: www.eggbill.com. De Verenigde Staten beschikt over meer dan 280 miljoen leghennen.

Verplichte ggo-etikettering

Als eerste supermarktketen in de Verenigde Staten, stelt Whole Foods Market ggo-etikettering van voedingsmiddelen met ingang van 2018 verplicht. De verwachting is dat andere ketens zullen volgen. Op dit moment beschikt Whole Foods al over meer dan 3300 producten van 250 merken die gecertificeerd zijn als vrij van genetische gemodificeerde organismen. De Amerikaanse industrie, verenigd in de brancheorganisatie BIO, heeft aangegeven het nieuwe initiatief te ondersteunen.

AZIË

India

Landbouwrapad Delhi

Dutch Dairy Cluster

Het Netherlands Agro, Food & Technology Centre (NAFTC)-India lanceerde onlangs het Dutch Dairy Cluster (DDC), tijdens een zuivelmissie naar India. Het DDC vertegenwoordigt in India verschillende bedrijven en instellingen uit de Nederlandse zuivelsector. Naast individuele advisering, is het hoofddoel om door een ketenbenadering samenwerking tot stand te brengen met het Indiase (zuivel) bedrijfsleven. Toetreding tot het DCC door geïnteresseerde partijen is nog steeds open. India is de grootste producent van melk en zuivel ter wereld, met een groei-doel van verdubbeling van de melkproductie binnen vijf jaar. Het huidige voorstel van beide nationale overheden voor deze sector, behelst oprichting van drie Indiaas-Nederlandse *Centres of Excellence* voor zuivel, in drie Indiase deelstaten. Het DDC zal actief deelnemen in deze Centres of Excellence.

Indonesië

Landbouwrapad Jakarta

Financiële steun RSPO smallholders

Tijdens een extra bijeenkomst van de Algemene Vergadering van de Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) eind april is de belangrijke rol van kleine boeren bij de productie van palmolie erkend. Vooral in Indonesië zijn zij een factor van betekenis, omdat ze 44 % van de Indonesische productie voor hun rekening nemen, op een areaal van 9 miljoen hectare. Het probleem is dat de meeste van hen nog getraind moeten worden in GAP (Good Agricultural Practices) en ook de kwaliteit van de zaailingen vaak te wensen overlaat, evenals het gebruik van meststoffen. Hierdoor is de opbrengst per hectare laag. De RSPO zal jaarlijks bijna US \$ 2 miljoen gebruiken om smallholders te trainen en RSPO-certificering te verlenen. Daarnaast zal de organisatie 10% van de inkomsten uit certificering bijdragen aan een RSPO Smallholders Support Fund. Op dit moment wordt 15% van de wereldproductie van palmolie (8,2 miljoen ton op 2,2 miljoen hectare) RSPO-gecertificeerd geproduceerd.

Indonesië is de grootste in duurzame palmolie, met 48,2 % van de totale wereldproductie, gevolgd door Maleisië met 43,9 %. Het programma is ook bedoeld voor kleine producenten elders.

Japan

Landbouwrapad Tokyo

Agro-ICT

Japan zet in op informatietechnologie voor de landbouw om de concurrentiepositie te handhaven. Overheid, bedrijfsleven en wetenschap werken aan toepassingen op het gebied van onder meer veldmanagement, monitoring van de groei, GPS-begeleiding, agrarische robots en weerinformatie.

De Japanse landbouwsector is geïnteresseerd in de Nederlandse expertise. Vooral de hoge opbrengst van de beschermde tuinbouw heeft de aandacht. Er zijn mogelijkheden voor samenwerking door de Nederlandse tuinbouw met: exploitanten van distributiekanaalen of restaurantketens met eigen beschermde tuinbouw; telecom-operators, IT-bedrijven en agrarische ondernemingen voor cloud computingdiensten; en consultancy voor *plant factories* (fabrikanten en exploitanten).

Meer informatie: www.agentschapnl.nl > Actueel > Agro > bericht van 6-5-2013.

EUROPESE UNIE

Bulgarije

Landbouwrapad Boekarest

Nederlandse kwaliteitskaas

Op 17 april jl. opende een Nederlandse leverancier van kwaliteitskaas in samenwerking met een Bulgaarse partner de eerste Nederlandse kaaswinkel in Sofia. De leverancier zoekt afzet buiten de grote stromen van de Nederlandse zuivelcorporaties met hoogkwalitatieve kaasproducten als Beemster, Rouveen en Bettine kaas. Gezien het enthousiasme van lokale consumenten de eerste dagen na de opening, voorspelt de Bulgaarse eigenaar dat de winkel zich gaat bewijzen. De eigenaar heeft een familiebedrijf in Sofia en een eigen kwaliteitsbesef en visie. De Bulgaarse geitenkaasmarkt biedt ruime mogelijkheden om de kennis die de Nederlandse geitenbranche heeft in de verwerking van geitenkaas in Bulgarije toe te passen. De Bulgaarse landbouw heeft potentieel om geitenhouderijen op te zetten. In het westen van Europa is een tekort aan geitenmelk en Bulgarije kan een rol in spelen als producent.

Oostenrijk

Landbouwrapad Boedapest

Groei Ja! Natürlich

De omzet van het biologische merk Ja! Natürlich van retailer Rewe groeide in 2012 opnieuw met bijna 5%. Het merk wordt exclusief verkocht bij de supermarktformules Billa en Merkur. De totale omzet van één van de belangrijkste Oostenrijkse biologische merken steeg daarmee tot bijna € 325 miljoen. Brood en gebak zijn de sterkste groeiers en nemen bijna een derde van de omzet voor hun rekening. Inmiddels worden ruim 1100 artikelen onder Ja! Natürlich verkocht; in de loop van dit jaar moeten daar nog circa 140 producten bij komen. Vooral in het vleessortiment worden door Rewe nog mogelijkheden gezien om het productenpakket uit te breiden.

Oostenrijker kookt weer zelf

Vers, huismerken en regionaliteit waren in 2012 de belangrijkste krachten achter de omzetverhoging, volgens een enquête onder Oostenrijkse bedrijfsleiders van supermarkten. In 2012 steeg het aandeel van versproducten in supermarkten tot 22,9%. Dit werd veroorzaakt door een stijging van volume en omzet (in het bijzonder van vlees, worst, groenten en fruit), vooral door prijsacties. Voor het eerst was het marktaandeel van ESL-

melk hoger dan van verse melk (43,6% om 40,1%). In totaal kochten Oostenrijkse consumenten in 2012 circa € 4,2 miljard aan versproducten in supermarkten. Volgens de Agrarmarkt Austria Marketing geeft de Oostenrijkse consument steeds vaker de voorkeur aan vers: "Er wordt weer zelf gekookt". Uit dezelfde enquête blijkt dat Oostenrijkse ondernemers niet heel positief tegenover zondagsopening staan. Hiervan zouden vooral grote winkelcentra profiteren, wat ten koste zou gaan van de kleine zelfstandige. Nu is zondagsopening beperkt mogelijk in zogenoemde 'toeristische zones'.

Polen

Landbouwrapad Warschau

'Grijze' vleesproductie

Professionele vleesproducenten in Polen voelen zichzelf slachtoffer van de soepele regelgeving voor het slachten van vleesdieren 'voor eigen gebruik'. Terwijl de vleesverwerking grote investeringen heeft gerealiseerd om te voldoen aan de EU-eisen op het gebied van hygiëne, is de slacht door familiebedrijven fors gestegen. Op dit moment wordt het zwarte en grijze aandeel in deze markt geschat op 25%. Het gaat om 1 miljoen ton vlees; elke vijfde varken en maar liefst 70% van al het kalfsvlees en 80% van al het lamsvlees. Er zijn gevallen bekend van boeren die 150 varkens per week slachten voor 'eigen gebruik'. Kleinere verwerkers kunnen hiermee niet concurreren en sluiten noodgedwongen hun deuren. Het gebrek aan controle en beperkingen op deze vorm van slachten en verwerken, moedigt potentiële toetreders tot de grijze vleesmarkt aan. Prijsacties van hypermarkten ondergraven verder de positie van de professionele verwerkers; producten die zogenaamd voor eigen gebruik zijn, worden vanuit de bestelwagen lokaal verkocht als 'huisgemaakt'.

Roemenië

Landbouwrapad Boekarest

Agrosector

De Roemeense graanoogst zou dit jaar 22% hoger uitvallen dan in 2012, met een totale productie van 6,1 miljoen ton. Ondanks de droogte van vorig jaar is er dit jaar toch nog 2,3 miljoen ton graan geëxporteerd, naast 2,2 miljoen ton maïs. Ook voor maïs zijn de vooruitzichten goed, na een zwaar tegenvallende oogst in 2012, toen slechts 5,4 miljoen ton is geproduceerd (de helft van 2011). Het areaal maïs beslaat ongeveer 2,6 miljoen hectare, dat van tarwe omvat rond 2 miljoen hectare. Daarnaast ligt een areaal van circa 2 miljoen hectare braak. Roemenië is ondanks haar grote en vruchtbare landbouwareaal nog steeds een netto importeur van agroproducten. Zo was de handelsbalans voor agro vorig jaar € 745 miljoen negatief. Belangrijkste importproducten waren suiker (€ 290 miljoen) en varkensvlees (€ 260 miljoen).

Netto exporteur pluimveevlees

In 2012 heeft Roemenië voor het eerst meer pluimveevlees geëxporteerd dan geïmporteerd; het overschot bedroeg € 50 miljoen. Nederland is een belangrijke exportbestemming en deze export betreft met name diervriendelijk geproduceerd pluimveevlees. Roemenië is een voorloper in de productie van de Beter Levenkip met 1 ster. Die productie staat onder permanent toezicht van de Nederlandse certificerende instanties. Een derde van de Nederlandse consumptie komt uit dit land. De perspectieven voor de pluimveehouderij zijn zonder meer positief. Er is volop ruimte voor diervriendelijke uitloopstallen, een concurrerende voerbasis (door de grote productie van graan en maïs) en de loonkosten zijn laag.

Nederlandse agro-promotie

In de aanloop naar de inhuldiging van de nieuwe Koning zijn in Boekarest door de ambassade evenementen georganiseerd ter versterking van de marktpositie van Nederlandse bloemen, kaas en kalfsvlees. Er is een jaarlijkse nationale bloemenschikcompetitie, waaraan dit jaar 55 bloemisten konden deelnemen. De opdracht was het maken van een Koninklijk tafelstuk. Mede door de aansluiting op de festiviteiten in

Nederland, kreeg deze competitie grote aandacht in de pers en op tv. Een dag eerder is een promotie van kaas en kalfsvlees georganiseerd. De Nederlandse marktpositie in deze sectoren is in vergelijking met bijvoorbeeld het nabije Griekenland - waar Nederland marktleider is in vlees en zuivel - onder de maat. Retail, horeca en importhandel waren uitgenodigd op een culinaire avond waar een Nederlandse chef-kok het Nederlandse product vakkundig presenteerde. Als hoogtepunt is een 'kroningskaas' gepresenteerd.

Eén miljard voor irrigatie

In de communistische periode irrigeerde Roemenië ongeveer 2 miljoen hectare landbouwgrond. Na de omwenteling is dat verminderd tot circa één tiende daarvan. De WereldBank heeft in een studie aangegeven dat ongeveer 700.000 hectare opnieuw onder irrigatie gebracht kan worden. Dit vergt een investering van € 1 miljard. Minister Daniel Constantin van Landbouw probeert het benodigde bedrag uit de EU-structuurfondsen voor Roemenië vrij te maken.

Verzamelstations groente en fruit

Het ministerie van Landbouw heeft aangekondigd dat er dit jaar 35 verzamel- en verpakingsstations voor groente en fruit worden opgezet; hiervoor is € 80 miljoen beschikbaar. Het is aan (groepen) tuinders om met passende voorstellen te komen. Tegelijkertijd heeft EU-Commissaris Ciolos bekendgemaakt meer samenwerking te willen zien tussen West- en Midden-Europese producentenorganisaties. Doel is versterking van de keten en een betere link tussen de vaak nog zeer traditionele tuinders en de moderne rationele retail. Veel retailers importeren. In Roemenië bestaat op dit moment maar één officieel erkende producentenorganisatie voor de tuinbouw.

Slovenië

Landbouwwaad Boedapest

Succesvol Holland Dorp

Van 25 april tot en met 5 mei jl. is in Slovenië een Holland Dorp georganiseerd. Het diende als platform om de Nederlands-Sloveense samenwerking te promoten. Deze samenwerking kwam onder andere tot uiting in de deelnemers – die midden tussen ruim 2 miljoen bloeiende tulpen stonden –, sponsoren en activiteiten. Zo kwamen ruim 70.000 bezoekers naar het Arboretum in Volcji Potok (nabij Ljubljana) en zijn goed bezochte seminars over groenteteelt en zuivel georganiseerd. De laatste vloeide voort uit de al jaren goed lopende samenwerking tussen de WUR en de Biotechnical Faculty van de Universiteit van Ljubljana en ging in op de mogelijkheden voor melkveehouders. In het najaar reist het Holland Dorp verder richting Moskou.

Spanje

Landbouwwaad Madrid

Congressen

De Spaanse Vereniging van Fabrikanten en Distributeurs, AECOC, is met 25.000 leden één van de grootste ondernemersverenigingen in Spanje en de enige organisatie die producenten en distributeurs in één organisatie verenigt. De leden zijn tezamen goed voor een jaarlijkse omzet van € 180 miljard, hetgeen 20% van het BNP vertegenwoordigt. Bij AECOC is GS1 Spanje ondergebracht. De vereniging organiseert sinds jaren congressen. Noemenswaardig zijn de volgende twee: de XIV AECOC Seafood Conference van 11-12 juni in Baiona (Galicië) en de XV AECOC Fruit & Veg Conference van 18-19 juni in Valencia. Meer informatie: www.aecoc.es.

Verenigd Koninkrijk

Landbouwwaad Londen

Winst Tesco gehalveerd

De winst van de grootste Engelse supermarktketen, Tesco, is in 2012 meer dan gehalveerd ten opzichte van het jaar ervoor. Het is voor het eerst in twintig jaar dat Tesco met een

daling van de winst te maken heeft. Een deel van de daling heeft te maken met afschrijvingen als gevolg van het afstoten van de Amerikaanse tak en het schrappen van projecten in het Verenigd Koninkrijk waarvoor wel al investeringen waren gedaan. Tesco wil zich meer toeleggen op kleinere vestigingen en internetaankopen, en minder op enorme supermarkten buiten de bebouwde kom. In totaal heeft de keten het afgelopen jaar ruim € 2,75 miljard afgeschreven. Los van de afschrijvingen liep de winst van Tesco terug met 14,5%, mede door het economisch klimaat.

INTERNATIONALE ORGANISATIES

PV-OESO

Groene groei

Op 4 en 5 april jl. organiseerde het Green Growth Knowledge Platform zijn tweede jaarconferentie. Onderwerp was de rol van de private sector in de implementatie van strategieën voor groene groei. Daarbij stonden centraal de vergroening van de *global value chain* (GVC) en het meten van en rapporteren over groene groei. Als keynote speaker was oud-premier Balkenende uitgenodigd, in zijn hoedanigheid van voorzitter van Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) zijn visie te geven op de vergroening van de GVC. Kern van de discussie was dat er op dit moment nog geen kant-en-klaar business model is voor groene groei en dat er daarom spelregels opgesteld moeten worden. Geïntegreerde bedrijfsrapportages maken daarvan wezenlijk onderdeel uit om resultaten te kunnen meten, beheren en waarderen. De grote vraag is hoe bedrijven te betrekken in het vergroeningsproces, in het bijzonder het mkb en de financiële wereld. Bovendien ziet het bedrijfsleven zich voor een aantal uitdagingen gesteld, zoals nationale maatregelen ter bescherming van eigen groene industrieën die handel kunnen belemmeren en het zichtbaar, traceerbaar en transparant maken van wat het doet. Het thema 'Meten van en rapporteren over Groene Groei' werd besproken vanuit de invalshoek van zowel de private als de publieke sector.

Zie ook www.greengrowthknowledge.org.

Veterinaire markttoegang

Economische diplomatie bewijst zijn waarde

Nederland exporteerde in 2011 (laatste cijfer) voor in totaal € 3,6 miljard aan levende dieren en dierlijke producten naar landen buiten de Europese Unie. Vorig jaar is de exportstrategie dieren en dierlijke producten vastgesteld, in samenwerking met het bedrijfsleven. Het Team Veterinaire Markttoegang ondersteunt de export van deze sector. Deze maand krijgt Nederland de hoogste (veiligste) BSE-status toegekend, wat de export van kalfsvlees verder zal stimuleren.

De export van dierlijke producten en levende dieren uit Nederland is omvangrijk, kent vele landen als bestemming en beslaat een scala aan producten. Dat illustreert de diversiteit van de gehele keten en toont aan dat Nederlandse producten markten hebben kunnen veroveren binnen en buiten de Europese Unie.

Deze dieren en producten kunnen niet worden geëxporteerd zonder garanties van de Nederlandse overheid over de veiligheid ervan, zowel vanuit het oogpunt van diergezondheid als voedselveiligheid. Onder welke voorwaarden de exportlanden onze dieren en producten accepteren is een proces van analyse, onderhandelen en afspraken maken. Dat vindt plaats in een samenspel tussen het georganiseerde bedrijfsleven, het ministerie van Economische Zaken en de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit. De Nederlandse *Chief Veterinary Officer (CVO)*, Christianne Brusckke, is de eindverantwoordelijke. Vertrouwen is het sleutelwoord op basis waarvan de afspraken tot stand komen.

Aanleiding om een exportstrategie op te stellen, zijn de ambities van het nieuwe kabinet voor het versterken van de concurrentiepositie en het steeds meer voelbaar worden van de effecten van non-tarifaire handelsbelemmeringen. Ook de toenemende rol van de Europese Unie in het onderhandelingsproces met de exportlanden speelt een rol. Nadere informatie 'van de werkvloer': in 2012 zijn voor ruim 80 producten nieuwe markten geopend.

Het Team Veterinaire Markttoegang is vanaf 2011 verdubbeld en bestaat nu uit 7 fte. Een Veterinaire Raad maakt deel uit van het team en is - namens de CVO - delegatieleider op veterinaire handelsmissies. In 2012 zijn over dit onderwerp ruim 20 delegaties ontvangen uit landen buiten de Europese Unie.

Exportstrategie

Hoofddoel van de exportstrategie is wereldwijd bestaande markttoegang te behouden. Daarnaast wordt primair ingezet op marktopening in een aantal prioritaire landen met marktpotentieel door hun omvang en/of verwachte groei. Toenemende marktvaart naar dieren en dierlijke producten is de komende jaren vooral te verwachten in Azië, Afrika, het Midden-Oosten en Mexico.

Voor 2012 zijn prioritaire landen vastgesteld (zie kader). Deze lijst wordt jaarlijks aangepast. Doel is om eind 2014 het aantal handelsbelemmeringen daar met 25% te hebben verminderd. Om dit te bereiken, wordt voor ieder prioriteitsland een plan van aanpak geformuleerd. Zo wordt de inzet transparanter en de resultaten meer meetbaar.

Omdat markttoegang tot derde landen niet uitsluitend een zaak van veterinaire-technische aard is, is het soms nodig oplossingen te zoeken in de bredere handelspolitieke relatie met landen. Dat vereist afstemming met de handelspolitieke beleidsmakers binnen het ministerie van EZ en de Europese Commissie, die op handelspolitiek een belangrijke rol speelt.

Om derde landen te tonen dat Nederland op veterinaire terrein een betrouwbare partner is, zal de presentatie van het Nederlands veterinaire systeem en de Nederlandse dieren en dierlijke producten worden geoptimaliseerd, evenals andere middelen van communicatie.

Exportcertificaat

Voor de export van levende dieren en/of dierlijke producten is een veterinair exportcertificaat vereist. Dat certificaat is een document van de Nederlandse overheid voor de overheid in het land van bestemming, dat de betreffende zending aan de eisen van dat land voldoet. Het is de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit die uiteindelijk een certificaat afgeeft voor een bepaalde te exporteren zending, maar het is de Chief Veterinary Officer van het ministerie van EZ, die afspraken maakt met overheden van landen buiten de Europese Unie over de inhoud van deze certificaten. Het Team Veterinaire Markttoegang bereidt deze afspraken voor, samen met het georganiseerde bedrijfsleven, verenigd in het Veterinair Informatie Punt (alle dieren en dierlijke producten behalve zuivel) en Productschap Zuivel (zuivel) en de NVWA. Het programma CLIENT Export draagt sinds 2005 in hoge mate bij aan succesvolle exportcertificering (zie kader).

Het Team Veterinaire Markttoegang werkt in een zeer dynamische en complexe omgeving. Er zijn vele relaties die een rol spelen in het werk. Om te beginnen het bedrijfsleven, veelal vertegenwoordigd door productschappen en koepelorganisaties voor hun exportwensen, de NVWA voor de certificering, de landbouwraden ter plaatse voor hun expertise en extra slagkracht, de Europese Commissie - die op bepaalde dossiers leidend is in het verkrijgen van markttoegang -, verschillende onderdelen van de EU voor het uitoefenen van invloed op dossiers, de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging in Brussel voor continuïteit en ondersteuning, andere lidstaten voor gedeelde kennis en samen optrekken, de WTO voor mondiale handelsafspraken en DG BEB van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de handelspolitieke dossiers.

Team Veterinaire Markttoegang

Voor de exportstrategie dieren en dierlijke producten, zie www.rijksoverheid.nl > Documenten en publicaties > Brochures (zoeken op 'exportstrategie').

Lijst prioritaire landen 2012

- Verenigde Staten
- Mexico
- Brazilië
- China
- Japan
- Zuid-Korea
- Indonesië
- Vietnam
- India
- Lidstaten van de Gulf Cooperation Council (GCC: Verenigde Arabische Emiraten, Saoedi-Arabië, Qatar, Oman Koeweit, Bahrein)
- Egypte
- Algerije
- Zuid-Afrika
- Turkije
- Oekraïne
- Rusland

CLIENT Export

Nederland is wereldwijd de tweede agro-exporteur van agrarische goederen. Een aanzienlijke handelsstroom van 500.000 zendingen per jaar (waarde circa € 12 miljard) gaat naar landen buiten de Europese Unie. Voor veel van die zendingen is een veterinair of fytosanitair exportcertificaat vereist. In 2005 is het programma CLIENT Export gestart, om het proces en de documentenstroom te stroomlijnen.

Per combinatie van exportproduct en bestemmingsland bevat het systeem: De eisen waaraan voldaan moet zijn om het certificaat af te geven; de zekerheden waarmee aangetoond wordt dat een eis is gedekt (landverklaringen, kwaliteitssystemen, inspecties); en het model van het af te geven document.

CLIENT Export is een zelfstandige internetapplicatie, maar kan ook worden gekoppeld aan andere systemen binnen agroketens. Inmiddels zijn 16 agrosectoren 'aangesloten'. Het systeem genereert een papieren certificaat dat met een partij naar een derde land gaat. Met diverse exportlanden zijn of worden afspraken gemaakt over het elektronisch uitwisselen van de certificaatgegevens. Dat is het uiteindelijke doel van CLIENT Export. Op dit moment worden gemiddeld rond de 10.000 exportgerelateerde certificaten afgegeven, waarvan ongeveer 8000 voor dierlijke producten. (Daarvan betreft de helft de export van mest naar Duitsland).

Verschillende organisaties certificeren met behulp van CLIENT Export. Het systeem wordt beheerd door de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit.
Meer informatie: www.clientexport.nl.

Christianne Bruschke, Chief Veterinary Officer

Ton Akkerman	Frank Jan van der Valk
Jouke Knol	Erik Bosker
Diny Claassen	Frank Tillie
Tamara van Riet	Monique Denkers

Kort graag...

11 vragen aan Teddie Muffels, Landbouwraad in Kigali

Het ministerie van EZ heeft ruim 50 afdelingen in evenzoveel landen waar landbouwraden en -attaché(e)s actief zijn. Elke maand maken we kennis met een van onze verre landbouwmedewerkers.

1. Hoe bent u in dit werk terechtgekomen?

Na studies tropische plantenteelt en business administration heb ik lange tijd in ontwikkelingslanden gewerkt op het snijvlak van landbouw en socio-economische ontwikkeling. Daarna in Nederland voor LNV/BuZa/ELI/EZ vooral gewerkt in ontwikkelingssamenwerking op het gebied van voedselzekerheid en duurzame ontwikkeling. Daarbij speelde betrokkenheid van het bedrijfsleven ook een grote rol. Het was dan ook een logische stap dit verder uitvoering te geven als landbouwraad in een ontwikkelingsland.

2. Wat zou iedereen moeten weten over uw werkgebied?

Rwanda wordt in Nederland nog veel geassocieerd met de genocide van 1994, toen alle fysieke, institutionele en economische infrastructuur werd vernietigd. Sindsdien kende het land een geweldige wederopbouw, met een jaarlijkse groei van circa 8% (landbouw 5%) onder aansturing van een zeer ambitieuze, weliswaar controlerende, maar faciliterende overheid om de visie 2020 naar een middeninkomenland waar te maken. Het was wereldwijd de tiende snelst groeiende economie en staat nu op de 45e plaats van de WereldBank 'Ease of doing business'-lijst en 5e op de ranglijst van beste investeringslanden. Het is een stabiel en zeer veilig land met een fantastisch klimaat, zowel voor landbouw en om te wonen. Ook de andere landen in werkgebied en regio kennen een goede economische groei.

3. Wanneer denkt u 'dit is een mooie dag'?

Er zijn vele mooie dagen. Voldoening geeft het wel wanneer ik interesse van de Nederlandse agribusiness voor mijn werkgebied en met name Rwanda kan opwekken, maar ook Nederlandse expertise aan initiatieven van andere donoren kan koppelen.

4. Wat is uw grootste bron van ergernis?

De enorme administratieve rompslomp vanuit 'het Haagse'.

5. Voor wie heeft u bewondering?

Voor de bevolking van Rwanda die, terwijl de vreselijke genocide nog geen 20 jaar achter hen ligt, zich inzet om in goede harmonie met elkaar te bouwen aan een gezamenlijke toekomst.

6. Welke sector laat hier absoluut kansen liggen?

De agrosector als geheel laat hier kansen liggen, terwijl 80% van de bevolking emplooi vindt in de landbouw. Het land heeft een lange traditie in de landbouw, met voldoende en verspreide regenval en constante temperaturen, goede infrastructuur, goed investeringsklimaat, veel kennis, en een hardwerkende bevolking. Met een sterk groeiende middenklasse biedt teelt van intensieve en kwalitatief hoogwaardige producten, verwerking en dienstverlening goede perspectieven. Daarentegen is het ook essentieel de niet-agrarische sectoren te ontwikkelen. Rwanda wil het Singapore van Afrika worden, om alternatieve werkgelegenheid te bieden buiten de landbouwsector.

7. Hoe staat het met duurzaam ondernemen in uw regio?

Duurzaam ondernemen is geen uitgesproken prioriteit van de overheid, maar in regelgeving wordt veel aandacht besteed aan milieuaspecten en goede werkomstandigheden, waar de overheid nauw op toeziet. Zo is ook verpakking in plastic verboden als het niet biologisch afbreekbaar is. Dat stelt producenten voor de uitdaging om goede en goedkopere

vervangende verpakkingsmaterialen te vinden en brengt soms oneerlijke concurrentie, omdat voor importproducten uit het buitenland wel plastic mag worden gebruikt.

8. Wat kan er op uw werkterrein beslist beter?

Een betere informatievoorziening, met toegang tot economische gegevens en relevante studies hier in Rwanda alsook een betere database van Nederlandse bedrijven en ontwikkelingen in Nederland. In dit soort landen is toegang tot digitale informatie vaak nog beperkt. Lastig is ook de soms dominante rol van de Rwandese overheid wanneer het private-sectorontwikkeling betreft.

9. Welk lokaal gerecht is uw favoriet?

Gegrilde aardappelen en brochette, die je overal langs de weg kan kopen.

10. Met wie zou u een avond op stap willen?

Het uitgaansleven is hier niet zo bruisend. Maar ik zou graag een avond de verhalen van de cineast Georges Kamanayo over zijn land, Rwanda, willen horen.

11. Wat is uw sleutelwoord voor de toekomst?

Verbinden.

Inzet op diversificatie 'eenzijdige' economie

Noorwegen: blue economy

Noorwegen werkt aan diversificatie van haar thans nog vooral op olie en gas gebaseerde economie. Eén van de pijlers van de Noorse economie van de toekomst is de blue economy. Daarbij vindt alle economische activiteit op zee en langs de kust geïntegreerd plaats en werken overheid, bedrijfsleven en wetenschap intersectoraal samen. Een studie beschrijft de kansen voor Nederland hierin.

De export van Noorse olie en gas is goed voor 20% van het Bruto Nationaal Product en circa 50% van de totale export(waarde). In Noorwegen is men zich er echter terdege van bewust dat de inkomsten uit de olie- en gaswinning binnen enkele decennia zullen eindigen. Diversificatie van de economische basis is daarom noodzakelijk en één van de 'sectoren' waar men naar kijkt, is de blue economy.

Het idee achter de blue economy is niet ingewikkeld: visserij, aquacultuur, scheepvaart, biotechnologie, offshore en energie zijn activiteiten die alle binnen één en hetzelfde ecosysteem plaatsvinden. Deze activiteiten kunnen er dus van profiteren als intensief wordt samengewerkt, bijvoorbeeld door kostenbesparing, een nieuwe dynamiek in technologieontwikkeling, en risicovermindering bij het actief zijn in de mariene omgeving.

Sectoren die onder de blue economy vallen, zijn: olie/gas/scheepvaart, seafood (visserij/aquacultuur), biotechnologie en bioproductie, en energie (wind-/golf-/waterkracht). Noorwegen is al de tweede grootste exporteur van seafood (vis, schaal- en schelpdieren en aanverwanten) ter wereld. Met zeven maal zoveel wateroppervlak als landoppervlak een lange kustlijn en één van de grootste voorraden vis, is het land bij uitstek geschikt om met uitbreiding van haar aquacultuur aan te sluiten bij de stijgende wereldvraag naar vis.

In het rapport Joint Dutch-Norwegian Innovation Opportunities in the Blue Economy zijn strategieën, instrumenten en spelers die in Noorwegen actief betrokken zijn bij het ontwikkelen van de blue economy geïnterpreteerd. Ook worden terreinen voor samenwerking en potentiële partners en strategieën voor Nederland geïdentificeerd.

De piramide van productiesegmenten uit de mariene industrie maakt in één oogopslag inzichtelijk hoe de toegevoegde waarde stijgt van het ene segment naar het andere. Naast de huidige sterke positie in commodities, diervoeder en voedsel, wil men de segmenten functional food, cosmetica, gezondheidsvoeding en farmaceutica verder ontwikkelen.

Marelife

De beweging naar een blue economy krijgt vorm in een groot aantal clusters, waarvan het bio-mariene cluster MARELIFE voor Nederland het interessantst is. Dat is een onafhankelijk wetenschappelijk innovatienetwerk dat zich bezighoudt met visserij, aquacultuur en bijproducten. MARELIFE is ook intersectoraal van opzet, met leidende internationale spelers en trendsetters uit de industrie, financiële wereld, publieke en private investeerders, universiteiten en wetenschappelijke instellingen. Er zijn ook leden uit Nederland, zie www.marelife.nl.

Daarnaast zijn er politieke instrumenten waar de blue economy door Noorwegen wordt gepromoot en waaraan Nederland ook deelneemt, zoals het platform voor wetenschappelijke coördinatie JPI Oceans (Joint Programming Initiative for Healthy and Productive Seas and Oceans) en het EUREKA-netwerk voor marktgerichte innovatie van de Europese Unie. Op het nationale vlak springt de nationale strategie voor biotechnologie en bioproductie van de Noorse overheid in het oog: hoe kunnen biotechnologie en nieuwe mariene elementen bijdragen aan het ontwikkelen van de blauwe sector (diervoeder, genetica, technische oplossingen enzovoort). Er is € 23 miljoen per jaar beschikbaar voor

onderzoek onder auspiciën van de Research Council of Norway. Hier bovenop komt € 4,7 miljoen voor bioproductie.

Overlap in topsectoren

In 2011 heeft Noorwegen zes topsectoren gedefinieerd, die overlappen met de negen Nederlandse topsectoren, waarvan de volgende relevant zijn voor de gouden driehoek van Nederlandse agribusiness, agro-overheid en agro-wetenschap:

Noorwegen	Nederland
Seafood	Agri & Food
Gezondheid	Life Sciences & Health (omvat Bio-Life Science)
Milieu	Water Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (omvat zeewier)

Vanuit Noorwegen bestaat interesse om op basis van bestaande initiatieven de samenwerking op het niveau van de overheid, industrie, bedrijfsleven alsook projectmatig te intensiveren. Het rapport gaat uit van de volgende focusgebieden op basis van prioritering door het Nederlandse ministerie van EZ:

- opzetten vanuit het Nederlandse bedrijfsleven van een internationaal georiënteerd platform voor innovatie in de bio-mariene sector;
- gezamenlijke branding van duurzame seafood uit de Noordzee;
- pilot voor nieuw visvoer op basis van algen voor aquacultuur;
- faciliteren van matchmaking tussen biotech-netwerken uit beide landen;
- ontwikkelen van een multifunctionele 'vissersboot van de toekomst';
- productie van algen en geïntegreerde viskweek.

De studie belicht vervolgens een groot aantal potentiële samenwerkingspartners uit de wetenschap en de industrie.

Financiering

Voor activiteiten in het kader van de blue economy kan een beroep gedaan worden op financiering door de Europese Unie, Noorwegen en / of Nederland. Hieronder een beknopt overzicht, het rapport bevat meer gedetailleerde informatie over elke genoemde organisatie, inclusief hyperlinks:

Europese Unie

- EU-Structuurfondsen, vooral INTERREG;
- FP7 (steun voor R&D) en Horizon 2020 (idem, follow-up programma met ruim € 4 miljard voor de periode 2014-2020 ten behoeve van voedselzekerheid, duurzame aquacultuur, marien onderzoek en bio-economie);
- Europees Visserij Fonds (loopt tot en met dit jaar, follow-up programma niet bekend).

Noorwegen

- Norwegian Seafood Research Fund;
- Innovation Norway;
- Industrial Development Corporation of Norway (SIVA);
- Research Council of Norway.

Nederland

- Europees Visserij Fonds;
- Innovatiekrediet.

Business Opportunity Scan Joint Dutch-Norwegian Innovation Opportunities in the Blue Economy, uitgevoerd door het Noorse bureau Sustainovate in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, www.sustainovate.com/norway-trade.

Bewerkt door Hans van der Lee.

Meer informatie:

Lodewijk Abspoel van het ministerie van Infrastructuur & Milieu,
lodewijk.abspoel@minienm.nl.

Noorwegen is een van de toonaangevende landen bij de **Global Oceans Action Summit for Food Security and Blue Growth**. Die wordt van 9-13 september 2013 in Den Haag georganiseerd. Onder voorzitterschap van Staatssecretaris Dijkema komen daar vertegenwoordigers van overheden, private sector, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties bijeen. Gespreksonderwerp: hoe kunnen breed opgezette acties en partnerschappen helpen om gezonde en productieve oceanen een aanjager te laten zijn van duurzame groei en gedeelde welvaart. De oceanen beslaan 72% van het oppervlak van de aarde, en zijn zowel een motor voor economische activiteit als een essentiële bron van voedselzekerheid. De oceanen brengen 16% voort van het totale dierlijke eiwit dat in de wereld wordt geconsumeerd. Dit betekent dat elke dag één miljard mensen afhankelijk zijn van vis als hun primaire eiwitbron, vooral in ontwikkelingslanden. Volgens Staatssecretaris Dijkema is een verandering nodig op alle niveaus: voedselzekerheid en oceanen dienen centraal te staan in duurzame ontwikkeling; gezonde oceanen zijn essentieel voor het bestaan op aarde.

Uit onverwachte hoek

De wijde wereld van RijnPlant

RijnPlant veredelt nieuwe plantenrassen, fleurt Europa op met potplanten en levert stekken aan kwekerijen in ruim 50 landen. Zo plant het bedrijf in De Lier in Zuid-Holland zijn planten in de wijde wereld. Het succesverhaal van een grote speler in de sector sierplanten.

Potplanten zijn er in vele maten, soorten, kleuren en kwaliteiten en de mondiale markt vraagt een steeds gevarieerder en kleurrijker assortiment. Wie zich daarin een positie wenst te verwerven, moet zich goed organiseren en doorlopend innoveren. Je moet iets unieks bieden en zowel qua prijs als kwaliteit concurrerend te werk kunnen gaan. RijnPlant slaagt daarin met eigen, beschermde rassen om het commerciële succes te garanderen, kwalitatief hoogwaardige stekken voor kwekers in de hele wereld en een breed assortiment potplanten voor een directe afzet op voornamelijk de Europese markt.

Daartoe is RijnPlant in de loop der jaren uitgegroeid tot een gerenommeerde plantenveredelaar. Om de eindgebruiker in tuin, op balkon en vensterbank te blijven verrassen, worden nieuwe potplanten ontwikkeld. Met hulp van een tweetal kwekerijen levert RijnPlant de Europese markt kant-en-klare planten in potten. Geselecteerde kwekerijen worden voorzien van stekken om daaruit de potplanten te kweken en aan de mondiale markten te leveren. De grotere afstanden vragen om stekken om te transporteren en die lokaal te laten opkweken. Naast het economische voordeel van een beperkt transportvolume ook kwalitatief de beste oplossing. Die verschillende marketingactiviteiten leveren opgeteld een toppositie in de wereld op en een reputatie om de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien. Overal ter wereld, en niet in de laatste plaats in de opkomende markten, neemt de welvaart toe en vragen mensen om de kleur en fleur van potplanten. Voor RijnPlant een uitdaging om op de ingeslagen weg verder te gaan. Export vormt de hoofdpijler onder de toekomstplannen.

Innovatief

De noodzakelijke innovaties zijn voor een sterke organisatie als RijnPlant haalbaar. In de mondiale handel geldt dat als een absoluut voordeel. Neem de steeds langer wordende transportlijnen. Planten zijn kwetsbare producten en onder andere temperatuurverschillen onderweg naar de retail kunnen de kwaliteit aantasten. Reden voor RijnPlant om intensief aan de kouderesistentie van de Anthurium te werken. Deze oorspronkelijk tropische plant kan inmiddels een stootje hebben en verdraagt gedurende korte periode een lagere temperatuur, bijvoorbeeld bij het overladen gedurende het transport of 's nachts in een koele winkel. Nu voert RijnPlant een aantal zeer bestendige Anthurium-rassen, waaronder de Bugatti Red, Beauty White, Nano Red, Prince of Orange, Fantasy Love en Baby Cherry. Dergelijke kwalitatief hoogwaardige producten mogen zich, vanwege een gereduceerd ondernemersrisico voor alle schakels in de keten, in een grote belangstelling uit het buitenland verheugen.

Marktleider

Als stabiel gevestigde organisatie, in vele sectoren marktleider, is RijnPlant in staat mondiaal gewaardeerde certificaten te voeren. Het bedrijf wist als eerste Nederlandse teler het MPS-Florimark te verwerven. In de sierteelt staat dit wereldwijd erkende certificaat voor de garantie op kwaliteit. Het verenigt milieucertificatie, gedetailleerde goedkeuring vanuit de retail en een gerespecteerd kwaliteitszorgcertificaat en garandeert voorbeeldige sociale aspecten als veilige en gezonde arbeidsomstandigheden. Met het consumentenlabel 'Fair Flowers Fair Plants' komt RijnPlant tegemoet aan de steeds kritischer wordende consument. Nu steeds meer landen waarde gaan hechten aan verantwoord ondernemerschap en duurzame productie zijn dergelijke certificaten onontbeerlijk voor het succes van de export. De werkwijze werpt vruchten af. De kracht ligt in het nastreven van strenge kwaliteitsnormen voor elk segment. Innovaties kunnen snel worden gerealiseerd en

bieden een belangrijke toegevoegde waarde. De keten van tussenhandel tot en met de consument weet de concepten te waarderen. Zo zijn zowel de kwaliteit van het product en het succes van de marketing gegarandeerd. Dat weten de buitenlandse afnemers op prijs te stellen en verklaart het succes op de mondiale markt.

RijnPlant presenteert zich over de hele wereld met het bestaande en nieuwe assortiment en weet door een persoonlijke benadering tijdens exposities en met behulp van de kwekerijen de kenmerken en wensen van de diverse markten gedetailleerd in kaart te brengen. Het bedrijf is regelmatig aanwezig op toonaangevende beurzen als de IPM in Essen (Duitsland), in Fort Lauderdale (Verenigde Staten) op de Tropical Plant Industry Exhibition (TPIE) en in Taiwan op de Taipei International Flora Exposition (TIFE).

Meer informatie: www.rijnplant.com

Column

Philip den Ouden

Directeur Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie

Vertrouwen komt te voet ...

De afgelopen maanden worden gekenmerkt door een opeenstapeling van incidenten in de voedingsmiddelenketen: rundvlees vermengd met paardenvlees, met aflatoxine besmette maïs in veevoer en ten onrechte als biologisch bestempelde eieren. Incidenten die afbreuk doen aan het vertrouwen van consument en burger in de voedselproductie.

Het spreekt vanzelf dat fraude in onze sector absoluut onacceptabel is: een typisch geval van 'de vele goeden lijden onder de kwaden'. De fraude versterkt een groeiend wantrouwen tegen álle producenten van voedingsmiddelen. Producenten die hun producten op de veiligste manier en met toepassing van vaak hoogwaardige technologie en kennis voortbrengen. Zo kunnen we nu zeggen: voedsel was nog nooit zo veilig en zowel de overheid als het bedrijfsleven hebben daaraan bijgedragen (bron: RIVM-rapport 'Ons eten gemeten').

Wantrouwen toont zich ook in de Tweede Kamer, waar in debatten over bijvoorbeeld voedselprijzen, voedselveiligheid, voedsel fraude en verduurzaming, door Kamerleden soms met stelligheid wordt gesproken over een keten die gekenmerkt wordt door structurele misstanden, waar ambacht en vakmanschap allang verdwenen zijn en waar productie op een laagwaardige manier plaatsvindt. Een beeld dat zowel onwaar als onwenselijk is. Als vertegenwoordigers van de grootste maakindustrie van het land, die weer deel uitmaakt van de belangrijkste economische sector van Nederland, moeten wij er hard aan werken deze valse beelden te vervangen door de werkelijke stand van zaken. De voedingsmiddelenindustrie wordt gekenmerkt door veel kennis en vakmanschap, een sector waar dagelijks op hoogwaardige wijze, veilig als nooit tevoren, producten van goede kwaliteit worden gemaakt.

Aan het bedrijfsleven de taak om het vertrouwen terug te winnen. En met de ketenpartners nemen wij die verantwoordelijkheid. Met staatssecretaris Dijksma zitten wij om de tafel om in de Taskforce Voedselvertrouwen vast te stellen welke stappen wij moeten zetten. Vijf actielijnen worden uitgewerkt: ketenverkorting, verbetering van de informatievoorziening tussen overheid en bedrijfsleven, effectieve sanctionering en handhaving, betere communicatie met consumenten en een verbetering van het kwaliteitssysteem van het bedrijfsleven.

Effectief sanctioneren is één van de actielijnen. De rotte appels moeten de keten uit. Allereerst door betere borging door het bedrijfsleven zelf, kritische inkoop, vaste leveranciers en deugdelijke certificering. Wie blijft volharden in slecht gedrag moet keihard aangepakt worden. Overheden moeten veel harder kunnen straffen en bedrijven van fraudeurs kunnen sluiten, in Nederland en de hele EU. Zo kunnen bedrijfsleven en overheid samen het vertrouwen van de consument en politiek behouden. Het doel is helder: de hoogwaardige voedselproductie die we in Nederland kennen, moet weer kunnen werken met het volle vertrouwen dat het verdient. Want vertrouwen komt te voet en... vertrekt met het paardenvlees.

Recordexport van Nederland in 2011 en 2012

China: analyse handelsstromen agri en food

China maakt nog steeds een onstuimige groei door. Ook de Nederlandse agrohandel met China neemt toe, zowel de export als import. Dit artikel beschrijft trends en ontwikkelingen in de handelsstromen van agri- en foodproducten, op basis van de laatst beschikbare cijfers.

De waarde van de Nederlandse export naar China bedroeg € 1,55 miljard in 2011. Dat is de grootste exportwaarde ooit. De exportwaarde van 2000 tot en met 2010 is tweejaarlijks gegeven in de tabel op pagina 15.

Gedurende de eerste zeven maanden van 2012 heeft Nederland een export van € 1,05 miljard naar China gerealiseerd. Een prognose voor geheel 2012 komt uit op een totale exportwaarde van net geen € 2 miljard (€ 1,99 miljard). Voor Nederland stond China in 2011 op de elfde plaats als exportbestemming naar waarde, met een aandeel van iets meer dan 2%.

Sinds 2003 vertoont de Nederlandse export naar China een sterk opgaande lijn met in 2011 een stijging van maar liefst 40% ten opzichte van het jaar daarvoor. Van de Nederlandse agrarische export, maakt de groep 'Graanbereidingen, zetmeel' het grootste deel van de exportwaarde uit met 28,2%. Binnen die groep bestaat het grootste deel van de exportwaarde uit subgroep Kindervoeding, met een groepsaandeel van meer dan 77%. Daarmee is duidelijk dat de export van babymelkpoeder en aanverwanten naar China in 2011 ook al substantieel was. Alleen resulteerde dat toen niet in een tekort aan deze producten op de binnenlandse markt.

Binnen de groep 'Diversen' valt de subgroep 'Overige dierlijke producten' op, met een groepsaandeel van 32%. Dit komt vooral door export van producten vallende onder de categorie 'Darmen, blazen en magen van dieren (andere dan die van vissen), in hun geheel of in stukken, vers, gekoeld, bevroren, gezouten, gepekeld, gedroogd of gerookt'.

Nederlandse export naar China, Hongkong en Macao 2000-2011 (x € 1000)

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2011
CHN	186.280	167.199	244.597	298.938	388.625	687.846	869.174
HKG	158.886	169.525	142.318	155.553	235.951	405.720	644.259
MAC	258	144	1.344	380	1.343	12.470	37.814
Totaal	345.424	336.868	388.259	454.870	625.920	1.106.036	1.551.246

Bij de afzonderlijke GN-codegroepen is de top vijf in absolute exportwaarde:

- Groep 04 Graanbereidingen, zetmeel: bijna € 437 miljoen
- Groep 21 Diversen: ruim € 368 miljoen
- Groep 12 Vlees: ruim € 189 miljoen
- Groep 14 Zuivel: bijna € 108 miljoen
- Groep 18 Dranken: ruim € 65 miljoen

De grootste verschillen met 2010 vertonen de groepen 16 Hout, kurk (169%) en 09 fruit, noten, specerijen (120%).

Mondiaal gezien kwam Nederland in 2011 op de zestiende plaats als exporteur naar China, met de Verenigde Staten als grootste exporteur. De top vijf bestaat hier verder uit:

- Brazilië
- Canada
- Australië
- Maleisië

Bij China's exportbestemmingen komt Nederland op de dertiende plaats.

Bewerking van het rapport Nederlands-Chinese agro- en foodhandel in cijfers van Mark Zijlmans, januari 2013. Bewerkt door Hans van der Lee.

Exportise

Roozen in China

China is geen opkomende markt meer. Het is een gevestigde economie en zet in vele opzichten de toon voor de welvarende wereld. Kenmerkend zijn de steden. Niet langer wordt in alle haast een verzameling huizen neergezet, maar er wordt goed nagedacht over vormgeving van de leefomgeving. Als landschapsarchitect heeft Niek Roozen met zijn bureau voor parken en tuinen daar een flinke exportmarkt weten te ontwikkelen.

De zoon van een bloembollenkweker uit Heemstede volgde een studie Landschapsarchitectuur. Zijn stageperiode in 1973 bracht hem in Lelystad. Daar zag hij hoe belangrijk en dankbaar het was om een volledig nieuwe stad meteen in een verantwoorde groene vorm te gieten. De nieuwe polders van Nederland boden die kansen nog wel, maar de meest uitdagende kansen lagen in het veel grotere buitenland. Nederlandse inzendingen voor internationale tuinbouwtentoonstellingen hielpen hem zijn visie aan de buitenwereld te presenteren en als toonaangevende ontwerper van de Floriade 2002 trok zijn inmiddels gestarte bureau internationale aandacht.

Samenhang

In China ontwikkelde de economie zich tweede helft van de vorige eeuw gestaag om al snel op tempo te komen. De planmatige groei voorzag in de ontwikkeling van volledig nieuwe steden. Begin deze eeuw presenteerde Roozen in China een wetenschappelijk onderbouwde visie over verantwoord groen in een stedelijke omgeving. Een gouden kans voor de landschapsarchitectuur van Niek Roozen en zijn inmiddels 12 partners en medewerkers. Roozen: "Een Green City-filosofie leert ons dat een evenwicht tussen het volume aan groen en aan stenen en asfalt de stedeling gelukkiger maakt. Dat zowel de gezondheid, veiligheid als de sociale samenhang er baat bij hebben. Mensen zien naast bebouwing ook voldoende natuurlijk groen en krijgen meer kans om te bewegen en te ontspannen. Groen draagt bij tot een betere woonomgeving en dus tot een beter leven. Dat wordt in China tegenwoordig hooglijk gewaardeerd." Inmiddels is een aantal projecten gerealiseerd en heeft het bureau de handen vol aan de uitvoering van nieuwe. Er liggen voldoende nieuwe aanvragen om de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien.

Baanbrekend

Dit jaar vinden in Shenyang, een stad in Noord-Oost-China met 6 miljoen inwoners de nationale spelen plaats. Roozen ontwierp de belangrijkste groengebieden in de nieuwbouwwijk Hunnan. De landschappelijke hoofdas van 4,5 km lang en 300 m breed doorsnijdt deze stadsuitbreiding, die haast zo groot is als Amsterdam en 500.000 inwoners telt. De wijk biedt ruimte aan het nieuwe bestuurscentrum en speelt een belangrijke rol in het komende evenement. Er wordt hard gewerkt aan de uitvoering van het project om voor de start van de spelen een fraai ogende, groene stad te kunnen presenteren. Om in China met een visie op landschapsarchitectuur te slagen, moet je wel doordacht te werk gaan en in ieder geval iets meebrengen dat de Chinezen verbaast. Ideeën die baanbrekend zijn en elke bestaande gedachte overtreffen.

Leergierig

Zo komt het stadhuis te midden van het grootste van noord naar zuid verlopende park te liggen en is er zichtbaar verschil. Ten noorden zien we heuvels en bossen, in het zuiden voert water de boventoon, van waterbron tot kanaal, van waterval tot vijver. Roozen verraste de opdrachtgever met een bijzondere bodem voor het kanaal, dat in de winter droogvalt. Dan wordt het fraaie patroon van het natuursteen zichtbaar. Daar wandelen de inwoners en bezoekers over pleinen met grote fontein. Hun einddoel kan de enorme plas water zijn, het meer met de schiereilanden waarop men kan relaxen en genieten in de schaduw van de bomen aan de oevers. "Dat wij in China onze ideeën mogen laten uitvoeren, is te danken aan het aanzien dat onze landbouw over de hele wereld geniet", meent Roozen. "Wageningen is symbolisch voor onze kennis op dit gebied. We zijn goed in

het ontdekken van aanknopingspunten in de natuurlijke omgeving. Een landschapsarchitect baseert daarop een concept en bouwt het uit tot masterplan. Maar vergis je niet, over een tiental jaren kunnen de uiterst leergierige en creatieve Chinezen het zelf. Ons bureau telt zelf ook hele capabele Chinese architecten en we werken altijd met Chinese partners.”

De ontwerpen van Roozen zijn buiten Nederland niet alleen in China te zien, maar op tal van plaatsen in Europa, Zuid-Amerika en het Midden-Oosten. “We gebruiken nu de voorbeelden uit China in lezingen en voor seminars in de rest van de wereld. Daar komen telkens weer nieuwe opdrachten uit voort. Voorlopig ben ik weinig thuis en veel in het buitenland.”

Niek Roozen, www.niekroozen.com

Naoogst

Internationale sierteeltbeurs Iberflora 2013

Van 2-4 oktober 2013 vindt in Valencia (Spanje) de 41e Iberflora plaatsvinden. Op deze internationale vakbeurs voor de sierteelt, wordt dit jaar speciale aandacht besteed aan de nieuwe markten voor Spaanse bedrijven zoals Polen, Tsjechië of Hongarije, evenals aan het Midden-Oosten. In de marge van de beurs is er een open debat over de nieuwste tools voor productmanagement van de sector in verschillende verkooppunten, in samenwerking met de AECJ (Spaanse Vereniging van Tuincentra), Jardinarium en AliatGroup. Ook zijn er rondetafels over software, verkoopapparatuur en marketing, verkoopmethodes en klantenservice, elektronische handel en sociale media. Daarnaast zijn er activiteiten over het management van de afzet van bloemen in verkooppunten. Nieuwe afzetkanalen zoals het foodkanaal, agro-stores en het Aziatische kanaal komen uitgebreid aan bod.

De bezoeker kan technische bijeenkomsten van Vegetal World bijwonen, waarvan de eerste editie tegelijk met Iberflora wordt gehouden. Enkele onderwerpen: toepassing van integraal pestmanagement, professioneel beheer van vegetatieve gezondheid in de publieke ruimte, en de structurele omwenteling van landbouw en landschapsbeheer. Verder is er het Ecological Citriculture Symposium.

Meer informatie: www.iberflora.com en www.vegetalworld.com of bij de Landbouwfederatie Madrid, mad-lnv@minbuza.nl.

Nieuwe landen FIB-regeling

Vanaf 1 maart 2013 is de regeling Finance for International Business (FIB) opengesteld voor 20 nieuwe landen. Naast China, Colombia, India, Vietnam en Zuid-Afrika zijn de volgende landen aan de lijst toegevoegd:

De FIB-regeling biedt mkb-ondernemers financiële ondersteuning bij internationale uitbreiding. Het ministerie van Buitenlandse Zaken investeert samen met een financier. Dit wordt per deal bekeken. De Nederlandse staat verstrekt 35% van het financieringsbedrag in de vorm van een lening (cofinanciering). Voor deze lening worden geen zekerheden gevraagd ter dekking van de lening. Doordat de Staat daadwerkelijk voor een deel meefinanciert, zijn financiers eerder bereid plannen te financieren. De overige 65% van de financiering moet door een professionele financier worden verstrekt. Alle professionele financiers (banken, participatiemaatschappijen en onder voorwaarden ook private investeerders) kunnen als co-financier bij deze regeling optreden, als zij voldoen aan een aantal voorwaarden (onder andere professionaliteit, betrouwbaarheid, voldoende vermogen en voldoende track record). Genoemde 35% is gebonden aan een maximum van € 875.000 per onderneming per land, waardoor het totaalbedrag per deal maximaal € 2,5 miljoen kan zijn. Voor dit jaar is het totale budget van FIB € 7,5 miljoen. Ook mkb'ers die gevestigd zijn op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba kunnen gebruikmaken van deze regeling.

• Bahrein	• Nigeria
• Bangladesh	• Oekraïne
• Brazilië	• Oman
• Egypte	• Qatar
• Ethiopië	• Rusland
• Ghana	• Saoedi-Arabië
• Indonesië	• Singapore
• Kenia	• Turkije
• Koeweit	• Verenigde Arabische Emiraten
• Maleisië	• Zuid-Korea

Meer informatie: www.agentschapnl.nl.

Beurzen in Marokko

Salon International de l'Agriculture au Maroc (SIAM)

De agrarische sector in Marokko is volop in ontwikkeling dankzij een ambitieus overheidsprogramma, het Plan Maroc Vert, en dat biedt kansen voor onze Nederlandse agribusiness. Denk aan dierlijk en plantaardig uitgangsmateriaal, stallenbouw en voersystemen in de rundveehouderij en pluimveehouderij, kasttechnologie en watergebruik in de tuinbouw, agrologistiek en voedselverwerking. Te veel om op te noemen. De dit jaar geopende Landbouwafdeling in Rabat (Marokko) zal het verzilveren van kansen actief ondersteunen.

Landbouwraprad Inge Hardenberg bezocht in april het grootste jaarlijkse landbouwevenement in Marokko: de 8e Salon International de l'Agriculture au Maroc (SIAM) in Meknès. Het internationale paviljoen toonde maar liefst 52 nationale inzendingen, waaronder een sterke aanwezigheid van Frankrijk, Duitsland, de Verenigde Staten, Oostenrijk én – als eregastland dit jaar – België. Maar ook minder grote spelers presenteerden zich, zoals Polen, Vietnam, Tunesië, Australië en Gabon.

De beurs kent ook een groot aantal thematische paviljoens, waaronder agrarische producten, toelevering, landbouwmachines, fokkerij enzovoort. Het professionele gehalte is hoog, het ziet er netjes uit en de organisatie verloopt redelijk soepel. Kortom, de SIAM is met meer dan 700.000 bezoekers, 1000 exposanten en een tentoonstellingsruimte van 80.000 m² dé gelegenheid om je als Nederlandse agribusinessonderneming te presenteren aan potentiële Marokkaanse partners en/of klanten.

Naast de SIAM zijn er kleinere, regionale en/of sectorgerichte evenementen waar een Nederlandse deelname ook zinvol is. Voorbereidingen zijn gaande om met een Nederlandse stand en in het seminarprogramma deel te nemen aan de landbouwbeurs van de regio Doukkala-Abda in Safi. De organisatie hiervan is in handen van de Dienst Landelijk Gebied. Meer informatie: Albin Hunia, a.hunia@dlg.nl of 06 – 52 40 15 75, of Caroline Schrandt, c.h.schrandt@dlg.nl of 06 – 52 40 12 22.

Voor de voedselverwerkingssector wordt een deelname aan één van de twee daarvoor geschikte beurzen overwogen, de MAFEX of de CFIA Maroc. De grote jaarlijkse tuinbouwbeurs, de SIFEL in Agadir, is een evenement waar Nederlandse bedrijven uit de tuinbouwsector zeker niet mogen ontbreken.

Beurzen in Marokko (in chronologische volgorde)

- **Salon Halieutis**
(visserij)
Agadir
februari 2013
- **Salon Regional de l'Agriculture de Doukkala-Abda**
Safi, Doukkala-Abda
20-23 juni 2013
- **MAFEX Maghreb Food Exhibition**
International Exhibition for
Food and Food Processing
Casablanca
7-9 september 2013
- **Expo Halal International**
(halal levensmiddelen)
Meknès
26-27 september 2013 (bevestigd)
- **CFIA Maroc**
Carrefour des fournisseurs de
l'industrie agroalimentaire
Casablanca
september 2013 (onder voorbehoud)
- **Dawajine**
International Poultry Exhibition
Casablanca
november 2013
- **Sidattes**
International Exhibition for Dates
Arfoud
november 2013
- **Salon du cheval d'El Jadida**
(paarden)
El Jadida
october 2013
- **Salon International des Fruits et des Legumes (SIFEL)**
Agadir
5-8 december 2013
- **Salon International de l'Agriculture au Maroc (SIAM)**
Meknès
april 2014

Topsector Agri & Food: € 5 miljoen voor projecten valorisatie

Mkb-ondernemers in de agrifoodsector kunnen vanaf 3 juni projectvoorstellen indienen voor haalbaarheidsprojecten en mkb-innovatieprojecten. De Topsector Agri & Food heeft hiervoor € 5 miljoen beschikbaar gesteld. De regeling is geopend tot 23 september 2013 om 17.00 uur.

In de tender is € 4,4 miljoen beschikbaar voor mkb-innovatieprojecten. In deze projecten kunnen samenwerkingsverbanden van twee of meer mkb'ers een industrieel onderzoek of experimentele ontwikkeling voor 40% gefinancierd krijgen. Voor haalbaarheidsprojecten, waarin het technische en economische potentieel van innovatieve ideeën kan worden getest, is € 600.000 beschikbaar. Voor haalbaarheidsprojecten geldt dat de Topsector 50% van de projectkosten draagt.

Het projectvoorstel moet passen binnen de thema's van het innovatiecontract Topsector Agri & Food. Voor haalbaarheidsprojecten geldt behandeling op volgorde van binnenkomst. De mkb-innovatieprojecten worden via een tender gerangschikt op kwaliteit. De tender staat onder auspiciën van het Topconsortium Agri & Food, zie www.tki-agrifood.nl.

Meer informatie over de voorwaarden: zie www.agentschapnl.nl > Programma's & Regelingen > Topsector Agri & Food > mkb-valorisatiepilot. Voordat u een aanvraag indient, kunt u uw projectidee eerst laten toetsen door Agentschap NL.

Grensverleggers

Teff, oergraan zonder gluten

Van de West-Europese bevolking is 2% in meer of mindere mate intolerant voor gluten in granen als tarwe, rogge, gerst en haver. Het aantal mensen met een glutenintolerantie groeit de laatste jaren en de markt voor glutenvrije producten neemt dus in omvang toe. Teffcentre B.V. levert via een website teffmeel, teffvlokken en broodmixen voor de bereiding van tientallen smaakvolle producten.

Teff wordt momenteel door een handvol boeren in Nederland geteeld. Daarnaast wordt het graan in het buitenland verbouwd. Teff is altijd volkoren; de hele zaadkorrel wordt vermalen en verwerkt. Er wordt hard gewerkt om de teelt van teff zo te organiseren dat er sprake is van een goede balans tussen vraag en aanbod. Mooi voor de mensen die aan Coeliakie, ofwel glutenintolerantie, lijden. Want teff is niet alleen glutenvrij, maar ook rijk aan gezonde voedingsstoffen. Deze eigenschappen maken de markt voor teff alleen maar groter. Teffcentre levert meel, zaad, een zelfstandig ontwikkelde broodmix en teffvlokken aan consumenten binnen Nederland en mondjesmaat aan consumenten in het buitenland. Mieke Roosjen-Dost is de drijvende kracht achter Teffcentre en omschrijft de huidige markt als volgt: "De klandizie groeit op dit moment vooral door mond-tot-mondreclame. Een dergelijk product wordt in de regel aangeprezen door gebruikers. Reclame en promotie in de richting van een grotere, internationale markt, ik zou er graag mee beginnen, maar de kosten-batenanalyse valt voorlopig nog negatief uit. Duitsland is 'in' voor gezonde producten, maar teff is daar al verkrijgbaar. Daarbij moeten we de marges op het product binnen de perken houden en verzending naar het buitenland maakt het product duurder. Met binnenkort een vernieuwde website hopen we de omzet te vergroten. In België en Frankrijk is teff minder bekend en daar ligt wellicht een kans om een grotere markt te creëren. We gaan aan de slag, maar wel stapje voor stapje."

Smaakpanels

De consument die glutenvrij wil eten of hiertoe om redenen van gezondheid wordt gedwongen, werd tot een aantal jaren terug slecht bediend. De smaak en de voedingswaarde van de destijds gebruikte glutenvrije ingrediënten lieten te wensen over. Inmiddels hebben smaakpanels en diverse onderzoeken teff aangewezen als een smakvolle en voedzame basis voor tal van glutenvrije producten. Naast brood kregen vele soorten banket, snacks, pannenkoeken en paneermeel gemaakt van teff een dikke voldoende mee. Verder is teff ook geschikt als bindmiddel in sauzen en de teffvlokken zijn ideaal om de dag mee te beginnen. Ook in sportvoeding wordt teff succesvol toegepast. Door de combinatie van vitamine C en een weinig fytinezuur wordt het in teff rijkelijk aanwezige ijzer beter opgenomen dan uit andere granen. Ook zorgt teff voor de aanmaak van rode bloedcellen. Dit is voor sporters essentieel, omdat deze bloedcellen zorgen voor het zuurstoftransport. Een evenwichtige combinatie van essentiële aminozuren, mineralen en koolhydraten zorgt voor een snel herstel. De topatleten uit Ethiopië eten dagelijks teff en ze schrijven hun topprestaties mede hieraan toe. Verder heeft teff een lage glycemische index. Dit houdt in dat de energie vrijgekomen uit teff geleidelijk aan het lichaam wordt afgestaan, waardoor het bloedsuikerpeil op een constant niveau blijft. Er ontstaan geen grote bloedsuikerschommelingen, die op den duur de insulineproductie verstoren en waardoor weer andere klachten kunnen optreden. Door de snelle koolhydraten te vervangen door teff is dit hele proces gunstig te beïnvloeden. Een laatste woord van Mieke Roosjen-Dost houdt een suggestie aan de Europese overheden in: "Ik zie niet zo snel een vorm van ondersteuning vanuit het ministerie van EZ. Misschien dat er een pact te sluiten is met de Europese ministeries van Volksgezondheid. Het aantal glutenintolerante Europeanen neemt toe. Om die van dienst te zijn, zou de overheid in actie moeten komen en teff beschikbaar en betaalbaar maken. Daar ligt een gezamenlijke taak. Ik ben al bezig, nu de overheid nog."

Meer informatie: www.teffcentre.nl

Activiteitenkalender 2013

Onderstaande activiteiten zijn op alfabetische volgorde gerangschikt per regio en per land

AFRIKA

November

(vóór of na de week van 11-14 november)

Challenge (bijeenkomst met (LNV)-raden en attaché(e)s

Inlichtingen

www.agentschapnl.nl

Angola

2-6 oktober

Nederlandse tuin- en akkerbouwmissie met o.a. bezoek Agro Fair Luanda

Inlichtingen markt

i.korving@minez.nl

Kenia

5-7 juni

Holland Business Lounge tijdens

IFTEX-beurs in Nairobi

Holland-seminar op 5 juni:

Sustainable Energy and Greenhouse Climate Management

Holland-seminar op 7 juni:

Developments in Flower Logistics

Inlichtingen markt

i.korving@minez.nl

13-14 september

Naivasha Horticultural Fair

Lake Naivasha

Inlichtingen markt

i.korving@minez.nl

Marokko

21 of 22 juni

Safi (beknopt agribusiness seminar

t.g.v. landbouwbeurs)

Inlichtingen uitvoering

a.hunia@dlg.nl • c.h.schrandt@dlg.nl

06 – 52 40 15 75 of

06 – 52 40 12 22

(zie ook Naoogst)

Zuid-Afrika

7-12 oktober

Nederlandse tuinbouwmissie met o.a. tuinbouwconferentie

Kaapstad

Inlichtingen markt

i.korving@minez.nl

AMERIKA

Westelijk Halfrond

November

(vóór of na de week van 11-14 november)

Challenge (bijeenkomst met

(LNV)-raden en attaché(e)s

Inlichtingen

www.agentschapnl.nl

Brazilië

25-28 juni

Hollandpaviljoen SIAL, São Paulo

Inlichtingen markt

NCH • mwaal@nchnl.nl

Colombia

2-4 oktober

Bogotá

Expoflora, Hollandpaviljoen

Inlichtingen

tf@agentschapnl.nl

Peru

15-17 oktober

Lima

Expoalimentaria,

Hollandpaviljoen

Inlichtingen

lim-ea@minbuza.nl

AZIË

November

(vóór of na de week van 11-14 november)

Challenge (bijeenkomst met

(LNV)-raden en attaché(e)s

Inlichtingen

www.agentschapnl.nl

EUROPESE UNIE

20 juni

Challenge (bijeenkomst met
(LNV)-raden en attaché(e)s
Inlichtingen
www.agentschapnl.nl

MIDDEN-OOSTEN

November

(vóór of na de week van 11-14 november)
Challenge (bijeenkomst met
(LNV)-raden en attaché(e)s
Inlichtingen
www.agentschapnl.nl

Egypte

2-3 juni

Handelsmissie groente
(zie pag. 14-16 BB april)
Inlichtingen markt
m.k.boshuizen@minez.nl
joost.geijer@minbuza.nl

Saoedi-Arabië

8-11 november

Foodex beurs – Nederlandse Deelname
Inlichtingen uitvoering
Nederlandse Export Combinatie
info@nec.nl • 033 – 433 01 31

OVERIG EUROPA

Rusland

9-13 oktober

Agritech/Golden Autumn
Moskous VDNH-complex
Inlichtingen markt
j.porte@minez.nl

29 oktober-1 november

Agroexpo Siberia beurs
(Nederlandse deelname)
Inlichtingen uitvoering
Nederlandse Export Combinatie
info@nec.nl • 033 – 433 01 31

Turkije

4-7 september

Matchmakingreis Food t.g.v.
World Food Istanbul
Inlichtingen uitvoering
Nederlandse Export Combinatie
(zie www.nec.nl/handelsreis+turkije+food/)

Noteer het in je agenda!